

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۳۲۴)

حسابداری ابزارها و عقود مالی اسلامی (منطبق با سرفصل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)

گردآوری و ترجمه:

سیدرضا سید نژاد فهیم

استادیار گروه حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان

رضا رستمی

پاییز ۱۴۰۰

میرشناسه: سید نژاد فهیم، سیدرضا، ۱۳۵۶ -، گردآورنده، مترجم | عنوان و نام پدیدآور: حسابداری ابزارها و عقود مالی اسلامی (منطبق با سرفصل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری) / گردآوری و ترجمه سیدرضا سید نژاد فهیم، رضا رستمی؛ ویراستار علمی رسول خوانساری | مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۴۰۰ | مشخصات ظاهری: بانزده، ۳۶۴ ص: جدول، نمودار | فروست: پژوهشکده پولی و بانکی؛ ۳۲۴ | شابک: ۶-۴۳-۷۷۹۶-۶۰۰-۹۷۸: ۱,۲۰۰,۰۰۰ ریال | وضعیت فهرست نویسی: فیا | یادداشت: کتابنامه: ص. [۳۵۹] - ۳۶۴

موضوع: حسابداری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام | موضوع: Accounting -- Religious aspects -- Islam | موضوع: بانک و بانکداری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام | موضوع: Banks and banking -- Religious aspects -- Islam | موضوع: بانک و بانکداری -- ایران | موضوع: Banks and banking -- Iran

شناسه افزوده: رستمی، رضا، ۱۳۵۶ -، گردآورنده، مترجم | شناسه افزوده: خوانساری، رسول، ۱۳۶۴ - ویراستار | شناسه افزوده: پژوهشکده پولی و بانکی | شناسه افزوده: Monetary and Banking Research Academy | رده‌بندی کنگره: BP۲۳۰/۲ | رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳۳ | شماره کتاب‌شناسی ملی: ۸۶۵۶۷۳۸

www.ketab.ir

حسابداری ابزارها و عقود مالی اسلامی
(منطبق با سرفصل وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)

ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران | ویراستار علمی: رسول خوانساری
ویراستار ادبی: اکرم نوری | صفحه‌آرا: زهره محمدیان | چاپ اول: پاییز ۱۴۰۰ | بهای: ۱,۲۰۰,۰۰۰ ریال | شمارگان: ۵۰۰ نسخه
قطع: وزیری | شابک: ۶-۴۳-۷۷۹۶-۶۰۰-۹۷۸ | نشانی: تهران، میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه آفریقا، پلاک ۱۰

کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱

صنلوق پستی: ۷۹۴۹-۱۵۸۷۵ | تلفن واحد فروش: ۸۸۶۵۷۴۳۴ | دورنگار: ۸۸۶۵۷۳۹۹

پست الکترونیک: publications@mbri.ac.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار	سیزده
فصل اول. مبانی حسابداری اسلامی	۳
مقدمه	۳
اسلام، راهنمایی جامع در همه امور بشری	۴
حسابداری اسلامی	۵
تاریخچه حسابداری اسلامی	۷
ملاحظات اخلاقی در حسابداری اسلامی	۹
اصول اسلامی مؤثر در گزارشگری مالی	۱۰
استفاده‌کنندگان اطلاعات حسابداری اسلامی	۱۴
خدمات حسابداری اسلامی	۱۵
نهادهای مرتبط با حسابداری اسلامی	۱۶
انواع سازمان‌های تجاری اسلامی	۲۰
چالش‌های پیش روی حسابداری اسلامی	۲۲
سؤالات چندگزینه‌ای	۲۴
پرسش‌ها	۲۶
فصل دوم. بانکداری و مالی اسلامی	۲۹
مقدمه	۲۹
تاریخچه ایجاد پول و نظام مالی و بانکی متعارف	۳۰
جایگاه بانکداری در اسلام	۳۱
تعریف مالی اسلامی	۳۲
رشد سریع بانکداری و مالی اسلامی	۳۴
بانکداری و مالی اسلامی در مجامع و کشورهای اسلامی	۳۵
بانکداری و مالی اسلامی در کشورهای غیراسلامی	۳۶
حوزه‌های فعالیت صنعت بانکداری و مالی اسلامی	۳۷
وضعیت فعلی بانکداری و مالی اسلامی مدرن	۳۸
تاریخچه بانکداری در ایران	۳۹
سطح افشای بانک‌های اسلامی	۴۲
گزارشگری بانک‌ها در ایران	۴۷

۵۷.....	سؤالات چندگزینه‌ای
۵۹.....	پرسش‌ها
۶۳.....	فصل سوم. ربا و عقود مالی اسلامی
۶۳.....	مقدمه
۶۴.....	تعریف ربا و بهره و چگونگی تحریم آن در قرآن کریم
۶۷.....	توجیه برخی معاملات ربوی بانکی با دیدگاه تفاوت ماهوی ربا و بهره
۷۱.....	عقود مالی اسلامی، ماهیت، ارکان، و انواع آن
۷۳.....	عقود انتفاعی و غیرانتفاعی
۷۳.....	۱ - عقود انتفاعی مشارکتی با سود موردانتظار
۷۴.....	۲ - عقود انتفاعی مبادله‌ای با سود معین
۷۶.....	۳ - عقود غیرانتفاعی
۹۲.....	سؤالات چندگزینه‌ای
۹۴.....	پرسش‌ها
۹۷.....	فصل چهارم. عقود انتفاعی مشارکتی
۹۷.....	مقدمه
۹۸.....	۱ - مضاربه (سرمایه‌گذاری مخاطره‌آمیز)
۱۰۰.....	موافقت‌نامه تأمین مالی مضاربه
۱۰۱.....	قرارداد مضاربه
۱۰۱.....	انواع مضاربه
۱۰۲.....	الزامات مربوط به سرمایه مضاربه
۱۰۳.....	فرایند محاسبه سود
۱۰۴.....	وظایف و اختیارات مضارب
۱۰۶.....	تسویه قرارداد مضاربه
۱۰۷.....	عملیات حسابداری مضاربه
۱۱۰.....	شیوه تسهیم سود یا زیان مضاربه
۱۲۰.....	نحوه ارائه و افشا
۱۲۰.....	۲ - مشارکت
۱۲۴.....	عملیات حسابداری مشارکت
۱۲۸.....	نحوه ارائه و افشا
۱۳۵.....	حسابداری مشارکت مدنی در نظام بانکداری ایران

پیشگفتار

اسلام همانند سایر ادیان الهی دارای جهان‌بینی و نظام اعتقادی خاص خود است و دینی است که تنها به حوزه‌های فردی محصور نمی‌شود، بلکه نظام منسجمی برای زندگی انسان در حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، مذهبی، و تمام جنبه‌های مهم و تأثیرگذار در زندگی او عرضه می‌کند؛ بنابراین برای مسلمانان، جدایی دانش از رهنمودهای مذهبی نارواست، زیرا به رفتار غیراسلامی در جریان پیشرفت دانش و به‌کارگیری آن منجر می‌شود. بسیاری از اندیشمندان مسلمان عقیده دارند که نظام حسابداری، که خود جزئی از دانش بشری است، باید به آموزه‌های دین اسلام متصل شود و این چیزی است که حسابداری اسلامی نامیده می‌شود. از آنجاکه بسیاری از جنبه‌های اقتصاد اسلامی تا حد زیادی با اقتصاد غربی متفاوت است، روش‌های حسابداری که براساس اقتصاد غربی و هم‌راستا با نیازهای نظری آن‌ها بنا شده، نمی‌تواند به‌آسانی در محیطی با اقتصاد اسلامی به‌کار گرفته شود؛ بنابراین، استانداردهای حسابداری بین‌المللی که بر چنین روش‌هایی بنا شده‌اند، مشکلاتی را برای مسلمانان در سراسر جهان به‌وجود خواهند آورد؛ از این‌رو، برای مسلمانان مهم و ضروری است که حسابداران آن‌ها با توجه خاص به نیازهای اسلامی جوامع خود، استانداردهای حسابداری را آن‌گونه تدوین کنند و توسعه دهند که با نیازهای جوامع آن‌ها و نظریه‌های اقتصاد اسلامی و فرهنگ جوامع مزبور سازگار باشد. اهداف و خصوصیات حسابداری اسلامی نه تنها باید موجب ارائه تصویر درست درباره واحد تجاری شود، بلکه باید به‌گونه‌ای باشد که واحدهای تجاری را به‌سوی احسان و پرهیز از بی‌عدالتی تشویق کند. برای حسابداری اسلامی اهداف متفاوتی مانند سودمندی برای تصمیم‌گیری، وظیفه مباشرت پاسخ‌گویی اسلامی، و پاسخ‌گویی از طریق زکات ذکر شده است.

کتاب‌های درسی تخصصی حسابداری اسلامی به دلیل جنبه‌های منحصربه‌فرد حسابداری که به وسیله دین اسلام شکل می‌گیرد، مورد نیاز است. هدف از نگارش این کتاب ارائه مباحثی در خصوص حسابداری و بانکداری اسلامی است و مطالعه آن برای دانشجویان حسابداری، امور مالی و بانکی، مدیریت، و اقتصاد توصیه می‌شود. در گردآوری مطالب این کتاب از استانداردهای سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی (AAOIFI)، استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی (IFRS)، و روش‌های حسابداری مورد استفاده در کشورمان، بر مبنای جدیدترین منابع موجود استفاده شده است. این کتاب طبق سرفصل وزارت علوم بوده و در نه فصل تدوین شده است.

فصل ۱ مبنای حسابداری اسلامی است. این فصل، با بحث درباره فضای کسب و کار اسلامی که در آن حسابداری صورت می‌گیرد، آغاز شده و توضیح می‌دهد که چگونه اصول اخلاقی اسلامی

در حسابداری اعمال می‌شود و در ادامه، نهادها و سازمان‌های مرتبط با حسابداری اسلامی شرح داده می‌شود.

فصل ۲ تأمین مالی و بانکداری اسلامی است. در آغاز فصل، تاریخچه ایجاد پول و نظام مالی و بانکی متعارف بیان می‌شود و در ادامه به معرفی نظام بانکداری اسلامی و مزایای آن نسبت به نظام بانکداری متعارف اشاره می‌گردد. در پایان فصل، نحوه گزارشگری بانک‌ها در ایران تشریح می‌شود.

فصل ۳ دربارهٔ ربا و عقود مالی اسلامی است. یکی از مهم‌ترین قوانین اسلامی ممنوعیت دریافت یا پرداخت رباست. دین اسلام، در کنار تحریم ربا، راه‌حل‌های مشروع و معاملات واقعی را در قالب عقود اسلامی پیشنهاد کرده است که در این فصل به آن‌ها اشاره می‌شود.

فصل ۴ راجع به حسابداری عقود انتفاعی مشارکتی است. در عقود انتفاعی مشارکتی با سود موردانتظار، طرفین قرارداد با ترکیب سرمایه‌ها یا ترکیب کار و سرمایه، زمینه‌های لازم را برای کسب سود فراهم می‌آورند که مهم‌ترین این عقود عبارت‌اند از: مضاربه، مشارکت، مزارعه، و مساقات، و در این فصل، به شیوه حسابداری آن‌ها اشاره می‌کنیم.

فصل ۵ دربارهٔ حسابداری عقود انتفاعی مبادله‌ای است. عقود مبادله‌ای یکی دیگر از انواع قراردادهای اسلامی است که انجام آن مستلزم یک رویداد خرید و فروش یا انتقال کالا و خدمات و دارای نرخ بازده ثابت است. از جمله عقود مبادله‌ای که در این فصل مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد عبارت‌اند از: مرابحه، تورق، بیع، سلف، و جعّاله.

در فصل ۶، در خصوص حسابداری اجاره‌ها بحث می‌شود. عقد اجاره به‌عنوان یکی دیگر از عقود انتفاعی مبادله‌ای با بازده ثابت از جمله روش‌های تأمین مالی جهت تحصیل دارایی‌های ثابت یا بهره‌مندی از منافع آن‌هاست. در این فصل، با انواع اجاره به‌شرط تملیک و نحوه حسابداری آن‌ها آشنا می‌شوید.

فصل ۷ حسابداری قرارداد استصناع است. استصناع نوعی قرارداد فروش است و به‌دلیل آنکه در زمان عقد قرارداد، دارایی وجود خارجی ندارد، الزامات شرعی برای یک قرارداد فروش معتبر را ندارند. نحوه حسابداری این نوع قراردادها از دیدگاه استانداردهای اسلامی و ایران در ادامه فصل تشریح می‌شود و مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

فصل ۸ حسابداری اوراق بهادار اسلامی (صکوک) است. این اوراق یکی از روش‌های تأمین مالی با داشتن ویژگی‌های منطبق با شرع اسلام است. در این فصل، قصد داریم انواع اوراق بهادار اسلامی را تبیین و شیوه حسابداری انتشار و سرمایه‌گذاری آن‌ها را بررسی کنیم.

فصل ۹ حسابداری زکات است. انتظار می‌رود هر مسلمانی که ثروت آن از مقدار مشخصی تجاوز کند، زکات بپردازد و درآمد حاصل از آن بین نیازمندان توزیع شود. از آنجایی که پرداخت

زکات توسط شرکت‌های مالی اسلامی به تصویب AAOIFI رسیده است، در ادامه فصل به نحوه حسابداری آن می‌پردازیم.

در پایان هر فصل به منظور بررسی سطح یادگیری، تعدادی سؤال چندگزینه‌ای، پرسش، و تمرین ارائه شده است. این کتاب نیز مانند هر اثر علمی دیگر بدون اشتباه نیست؛ امید است علاقه‌مندان از یادآوری خطاهای آن دریغ نکنند.

سیدرضا سید نژاد فهیم^۱

رضا رستمی^۲

www.ketab.ir

^۱ s.rezafahim@liau.ac.ir

^۲ reza.rostami@mail.um.ac.ir